

Ганна ЛЕМЕЩЕНКО

НОВОЗНАЙДЕНІ МАТЕРІАЛИ КИЇВСЬКИХ ТА ЛЬВІВСЬКИХ АРХІВІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ У “ПРОСВІТІ” БРАТІВ КОСТЯ І СЕВЕРИНА ПАНЬКІВСЬКИХ

На основі введених до наукового обігу архівних матеріалів з фондів Державного музею театрального, музичного та кіномистецтва України, а також мало-відомих джерел ЦНБ АН України ім. В. Вернадського доповнено інформацію про співпрацю галицьких культурних і громадських діячів Костя і Северина Паньківських з Товариством “Просвіта” у Львові та Києві.

Ключові слова: *Кость Паньківський, Северин Паньківський, “Просвіта”, культурно-просвітня, редакційна діяльність.*

Життя та творчість братів Паньківських: Костя (1855–1915) – громадського діяча, видавця, економіста, і Северина (1872–1943) – актора, режисера, театрознавця, перекладача творів європейської драматургії неодноразово були об’єктом дослідження багатьох наукових праць та енциклопедичних видань, в яких можна віднайти і матеріали про їхню діяльність у Товаристві “Просвіта”.

У фондах Державного музею театрального, музичного та кіномистецтва України зберігається автобіографія Северина Паньківського¹, написана ним 21 квітня 1941 р. Через призму цього документа та інших матеріалів, знайдених нещодавно в київських і львівських архівах, досліджуються маловідомі факти особистого та творчого життя Костя і Северина Паньківських.

Аналізуючи внесок у справу “Просвіти” кожного з братів, звичайно ж, треба зазначити, що доробок Костя Паньківського є більшим, вагомішим, хоча й творча спадщина Северина не менш значна – вона цікава ще й тим, що діяльність молодшого брата на просвітянській ниві розгорталася на наддніпрянському терені.

Ідеал служіння громаді був для цих двох діячів культури дороговказом у громадській і творчій роботі. Кость Паньківський 1907 р. в автобіографії писав: “...Я не пхався ніколи. Моїм ідеалом було бути добрим. ...Як можу і вмію, пхаю нашу нужду наперед”². Із споминів Северина: “...Мій брат Кость дбав, щоб з нас, молодших братів і сестер, виховати громадян. Він казав мені: “Suprema lex, salus rei publicae!” “Найвищий закон – добро громади!”³

Знайдені архівні матеріали повідомляють про життя і постпросвітницьку діяльність Костя Паньківського у 1915 р. Депортований як злочинець до Києва, Кость передав у дарунок київській “Просвіті” книги, видані у Львові протягом 1890–1910 рр. Рештки цього дарунку після схованок-знищень спецхранів збереглися в невеликій кількості у фондах ЦНБ АН України ім. В. Вернадського. Про дарунок нагадує збережений у відділі рукописів цієї бібліотеки своєрідний рукописний

бібліографічний список (має вигляд алфавітного альбому в оксамитовій обкладинці), під назвою “Спис книжок Костя Паньківського у Львові”⁴. Серед найменувань подарованих книг знаходимо твори Пантелеймона Куліша, Тараса Шевченка, Івана Франка, Марка Кропивницького та ін.

Про окупацію російськими військами Галичини, про знищення галицького культурного середовища Кость Паньківський написав статтю “Східна Галичина (Галицька Україна) на початку великої європейської війни 1914 року”, текст якої Сергій Єфремов подав у часописі “Наше минуле”⁵. Ця стаття “...робила величезне вражіння своєю фактичною стороною та об’єктивним спокійним тоном”, – зазначає у передмові публікації С. Єфремов. Реалії приходу російських військ зафіксовані Костем Паньківським літописно: “...Як москалі займили місто Львів, російський губернатор Шереметев зажадав, щоби місто Львів дало йому 16 заложників, а то: 4 “мазепинцев”, 4 “русофилов”, 4 поляків і 4 жидів. Українськими заложниками були: о. Боцян (ректор духовної семинарії), Микола Заячківський (директор “Народної Торгівлі”), д-р Лев Гірняк (професор), Павло Войнаровський (студент). ...Помічник Шереметева заборонив друкувати “Діло” і казав на “Просвіті” вивісити російську хоругву, бо інакше камінь на камені лишиться з дому “Просвіті”⁶.

Померлого у Києві 3 листопада 1915 р. Костя Паньківського спочатку поховали у Києві, лише пізніше родина змогла перепоховати його на львівській землі. У листі Йосифи Паньківської – дружини Костя, адресованому 1923 р. Марії Грінченко читаємо: “...Спитайте, що з гробом покійного мого мужа, чи домовина все ще в тій провізоричній гробниці, чи може де перенесено...” Турбується вона й про Северина: “...Будь-ласка напишіть, що діється з Северином, хотіла пару разів до него писати, але казали мені, що він ховаєсь, то ж боялася звертати на него увагу. ...Напишіть, що діється з Северином і його дружиною”⁷.

У цей складний час Йосифа турбувала про брата свого чоловіка, як турбувався про нього Кость упродовж усього свого життя.

Під братовою опікою формувалися світоглядні та творчі орієнтири Северина Паньківського. Кость подбав, щоб молодший брат (вікова різниця між братами складала 17 років) отримав освіту “...в єдиній тоді під сонцем українській Академічній гімназії у Львові”⁸. Про гімназійне життя Северин згадував: “...Багато було між учителями тодішньої гімназії поважних заслужених громадських діячів. Згадати тільки Д. Гладилевича, письменника-драматурга Григорія Цеглинського, Костя Лучаківського, композитора Анатолія Вахнянина, братів Петра і Іллярія Огоновських, Олександра Борковського, Сидора Громницького, Подолінського, Івана Верхратського – дослідника на полі мовознавства й багато інших. ...Священиком гімназії був о. Василь Ільницький”⁹. “...У нас в гімназії був свій прекрасний хор. Диригентом його був один час Остап Нижанківський, а згодом Роман Красицький, який сам мав доброго баса...”¹⁰. У цих спогадах є згадка і про галицького громадського діяча, мецената Володислава Федоровича, якого напередодні Першої світової війни було обрано почесним членом “Просвіти”: “...До мого виїзду на Велику Україну, себто до 1897 р., був у нас в Галичині один-однісінький дідич-українець Володислав Федорович, який мав село Вікно, а в ньому фабрику килимів. Він жертвував Львівському Товариству “Просвіта” кілька тисяч гульденів і став народним

добродієм-меценатом. ...Так, це був єдиний у нас дідич-українець на всю Галичину – всі власники більших маєтків були поляки або євреї¹¹.

У своїй творчій роботі Северин керувався просвітницькими ідеями, які перейняв від старшого брата. Як і брат Кость, Северин збирав фольклор (згадаймо виданий Костем 1888 р. “Руський співаник”, який високо поцінував Іван Франко). З голосу Северина фольклорист Андрій Конощенко записав багато західноукраїнських пісень, серед яких є й пісні, співані на батьківщині Паньківських – в селі Ришкова Воля. Записано також текст народної пісні, якою Северин прощався з матір’ю, від’їжджаючи до трупи Марка Кропивницького:

Та згадай мене моя стара нене,
Гей, як сядеш увечері їсти,
Десь моя дитина в далекій стороні
Та нема від неї вісти.

Плідна робота Костя у видавничій справі (був видавцем серії “Дрібна бібліотека”, редактором журналів “Зеркало”, “Батьківщина”, “Дзвінок” і щорічних “Календарів “Просвіти”) спонукала Северина до участі у виданні часопису “Театральні вісти”, що зародився в активному творчому середовищі – у Театрі Миколи Садовського, на сцені якого виставлялася нова драматургія Лесі Українки, Володимира Винниченка, Спиридона Черкасенка, Людмили Старицької-Черняхівської. До редакційної колегії журналу входили Спиридон Черкасенко, С. Бондарчук, Лесь Курбас, Северин Паньківський та ін. Новостворений часопис на своїх сторінках висвітлював події театального життя України. У кожному номері друкувалися праці теоретиків і практиків європейського театру в перекладах Леся Курбаса та Северина Паньківського.

На сторінках “Театральних вістей” Северин Паньківський надрукував статті-відповіді російському театральному критикові Олександру Кугелю. Початком цієї полеміки стала публікація О. Кугеля в журналі “Театр и искусство”, в якій він писав “...об украинском театре, господине Винниченко и о начавшемся уже искусственным вытеснении русского театра из Киева” і закликав читачів не вірити в “...сентиментально-идиллическую революционную игру в автономию самоопределяющихся украинцев”¹². Паньківський писав про право нації на власне державотворення і творення власної культури, та О. Кугелю, людині з імперським мисленням, думки Паньківського здалися “издевками”. У 39-му номері журналу “Театр и искусство” О. Кугель у черговій статті образив Паньківського, називаючи його “наивным учеником хитрых немцев”, “украинским театралом”¹³. Зневажаючи професійність опонента (на той час виповнилось 20 років творчої діяльності С. Паньківського), О. Кугель постійно переходить від професійної полеміки до політичної. Северин Паньківський достойно й аргументовано висловлює свої політичні міркування, називаючи опонента і свою статтю “Джентельмен із Петербургу”, та все ж повертається до проблем театру, зазначаючи, що “...театр є культурна цінність ...Ненавидіти чужий театр може тільки дикун-шовініст”¹⁴.

Редакторська та перекладацька робота С. Паньківського в часописі “Театральні вісти” – це лише один пласт його багатогранного творчого життя в Театрі Миколи Садовського в період 1906–1919 рр., в якому він зміг творчо самореалізуватись не тільки як актор, але й як режисер і перекладач творів європейської драматургії. Так,

у його перекладі (Северин знав латинь, польську, німецьку, російську, французьку, єврейську мови) та в його режисурі на сцені українського театру в Києві у Троїцькому Народному Домі з'являються вистави: "Загибель "Надії" Г. Гайєрманса, "Мораль пані Дульської" Г. Запольської, "Каштелянський мед" Ю. Крашевського та ін.

Членство С. Паньківського у "Просвіті" поки що документально не підтверджене. А ось про його участь як актора у творчих заходах "Просвіти" довідуємося з газети "Рада". В анонсованому повідомленні про запланований на 27 листопада 1908 р. концерт "Просвіти", присвячений пам'яті Івана Котляревського, читаємо, що в ньому мали брати участь Марія Старицька і Северин Паньківський з читанням віршів-посвят Тараса Шевченка, Миколи Вороного, Олени Пчілки¹⁵.

У цитованій "Curriculum Vitae" С. Паньківський пише: "...В 1921 голодному році я виїхав з гуртом акторів з покійним О. Корольчуком на чолі у Роменський театр "Просвіти", де працював поки цей театр не виїхав у мандри по провінції..."¹⁶. Діяльність Роменського театрального колективу не вивчена, чекає на театрознавче дослідження. Важливою інформацією для цієї дослідницької роботи буде спогад актора Василя Яременка: "...Ще в 1918 р. Роменське товариство "Просвіта" організувало український театр на чолі з художнім керівником відомим художником-скульптором І. П. Кавалерідзе. 1920 р. у Києві почався голод, заробітки акторів були остільки мізерні, що їх не вистачало навіть на хліб, актори змушені були тікати на провінцію, шукаючи хліба. Приїхав до Ромна Олександр Іванович Корольчук і запропонував влити до нашого складу кваліфікованих акторів. Через тиждень кияни були вже в Ромні – актори Затиркевич-Карпинська, Малиш-Федорець, Хуторна, Корольчук, Паньківський, Овденко та Горицвіт"¹⁷.

Новознайдені архівні матеріали про Костя і Северина Паньківських доповнюють панораму сподвижницького життя цих двох українських інтелігентів, які, співпрацюючи з "Просвітою", дбали про розвиток національної культури.

Hanna Lemeshchenko. Newly discovered materials of Kyiv and Lviv archives on the activity of brothers Kost' and Severyn Pan'kivs'kyi in "Prosvita"

On the basis of new archival materials from the State museum of theatrical, musical and cinema arts of Ukraine and V.Vernadskyi Central Academic Library of the NAS of Ukraine the author supplements information on the collaboration between Galician cultural and public activists Kost' and Severyn Pan'kivs'kyis and the "Prosvita" society in Lviv and Kyiv.

Key words: Kost' Pan'kivs'kyi, Severyn Pan'kivs'kyi, "Prosvita", cultural-enlightening and editorial activities.

¹ Державний музей театрального, музичного та кіномистецтва України. – Ф. 8840.

² Львівська накова бібліотека АН України ім. В. Стефаника. – Рукописний відділ. – Ф. 507/12, п. 1.

-
- ³ Центральний Державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАУЛ). – Ф. 514. – Оп. 1. – Спр. 102. – Арк. 19.
- ⁴ Центральна наукова бібліотека АН України ім. В. Вернадського. – Рукописний відділ. – Ф. 114/81.
- ⁵ “Наше минуле”. – 1918; – № 1. – С. 57–65.
- ⁶ Там само. – С. 63.
- ⁷ Центральна наукова бібліотека АН України ім. В. Вернадського. – Рукописний відділ. – 111 43400.
- ⁸ Державний музей театрального, музичного та кіномистецтва України. – Ф. 8840.
- ⁹ ЦДІАУЛ. – Ф. 514. – Оп. 1. – Спр. 102. – Арк. 16.
- ¹⁰ Там само. – Арк. 9.
- ¹¹ Там само. – Арк. 17.
- ¹² Театр и искусство. – 1917. – № 26.
- ¹³ Там само. – № 39.
- ¹⁴ Театральні вісти. – 1917. – № 9–10.
- ¹⁵ Рада. – 1908. – 20 листопада
- ¹⁶ Державний музей театрального, музичного та кіномистецтва України. – Ф. 8840.
- ¹⁷ Річник українського театрального музею / Під ред. П. Рупіна. – К., 1929. – С. 187.